

результаты экспериментального исследования по реализации психокоррекционной процедуры на 6 коррекционных группах. Источников – 8.

Ключевые слова: фемининность, маскулинность, психологическое консультирование, индивидуальная и групповая психокоррекция, гендерная идентичность, женские архетипичные и социальные роли.

Вереіна Л. В.

Особливості психологічного консультування та психокорекції з проблем розвитку фемінінності у жінок

В статті надано аналіз особливостей проблем, з якими звертаються жінки у процесі психологічного консультування, пов'язаних з порушеннями гендерної ідентичності та жіночих соціальних ролей. Проведено короткий аналіз проблеми дослідження у психоаналізі та сучасній психології. Представлено опис процедури групової психокорекції з розвитку фемінінності у жінок та результати експериментального дослідження з реалізації психокорекційної процедури на 6 корекційних групах. Джерел – 8.

Ключові слова: фемінінінність, маскулінність, психологічне консультування, індивідуальна та групова психокорекція, гендерна ідентичність, жіночі архетипові та соціальні ролі.

Вереіна Людмила Вадимівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ

УДК 153. 92

Волченко Л. П.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-НОРМАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглядаються теоретичні аспекти соціалізації особистості та соціально-психологічні чинники, що детермінують соціально-нормативну поведінку школярів в сучасних умовах розвитку українського суспільства. Визначаються джерела соціально-нормативної активності учнівської молоді та умови, що забезпечують даний процес. Робиться акцент на ролі кофігуративних і префігуративних елементів культури, що визначають зміст сучасних соціально-психологічних впливів, на підставі яких формується нормосвідомість учнівської молоді. Джерел – 19.

Ключові слова: активність, соціалізація, соціально-нормативна поведінка, учнівська молодь.

Постановка проблеми. В останній час гостро постає проблема соціально-нормативного існування особистості в умовах трансформації суспільних відносин, а виникнення якісно нових просоціальних орієнтирів, які ще кілька років тому викликали певні суспільні заперечення (розвиток ринкових відносин, превалювання індивідуального інтересу над колективним тощо), певною мірою ускладнює процес її соціалізації. Особливо акцентованими виявляються суспільні сфери нормативного характеру, у яких формуються особистісні якості учнівської молоді. Не конгруентність системи виховання умовам існування та майбутньої самореалізації учнів може нанести їм великої шкоди та стати бар'єром на шляху саморозвитку та самовдосконалення.

Отже, розгляд особливостей соціально-психологічної детермінації соціально-нормативної активності учнівської молоді за сучасних умов розвитку українського суспільства складає важливе завдання соціальної психології та психології соціальної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальновідомо, що *соціалізація* – це процес засвоєння індивідом правил, стандартів і цінностей своєї родини, соціальної групи або соціуму, до якого він належить [14]. У наслідок залучення до цього процесу, індивід навчається конвенційним соціальним нормам, набуває раннього досвіду, що з часом призводить до представлення його у якості важливих аспектів формування Я-концепції.

У сучасній соціальній психології існує кілька підходів до проблеми соціалізації індивіда та особливостей набуття ним, так званої просоціальності. Так, американський вчений Н. Смелзер вважає, що в основі соціалізації індивіда знаходяться культурні цінності й саме вони визначають, що є просоціальним відносно того соціокультурного простору, у якому він знаходиться. Власно норми, вченим визнаються як очікування та стандарти, що керують інтеракцією людей [14].

З. Фрейд та його послідовники розглядають процес соціалізації як розвиток індивідуального “Супер-Его” [6]. Чим більше воно формується, тим більш соціально-нормативним виявляється індивід.

А. Адлер вважав, що поведінкою людини керує підсвідоме прагнення перевершити навколишніх і особливо тих, хто є поруч [1]. На думку вченого людина боїться бути “покинutoю” та “відторгнутою” й прагне до того, щоб її “утримували”. При цьому, вона постійно знаходиться у боротьбі за досягнення мети удосконалення та переваги, які знаходяться поруч із вродженим почуттям неповноцінності, й тому, будь-яка поведінка людини відбувається у соціальному контексті й зрозуміти її можливо тільки через розуміння її соціальних відносин.

К. Юнг стверджував, що труднощі, які виникають у дитини при стосунках з батьками мають негативний вплив на формування самостійності, знаходження нею цілісності та гармонії. З часом це стає великою проблемою, а по декуди не переборною [18].

Представник необіхевіоризму Г. Айзенк зазначав, що моральна, просоціальна поведінка не є наслідком раціональних рішень та мало керується розсудом [2]. Учений стверджував, що релевантним чинником просоціальності є “сумління”, яке треба сприймати не як релігійний механізм, влаштований у людину Богом, а скоріше як умовний рефлекс, сформований шляхом довгого вироблення та закріплення. Так, якщо дитина погано себе поводить, то вона отримує від батьків покарання, а останнє завжди є болючим і не приємним. Саме в цьому спостерігається зв'язок між умовним стимулом і безумовною реакцією. З часом така поведінка асоціюється в свідомості дитини з занепокоєнням, що викликається покаранням, що Г. Айзенк і називає “сумлінням”, яке ефективно утримує більшість людей від скоєння злочинних дій, навіть тоді, коли вони мають велику винагороду, і вірогідність покарання дуже мала.

Разом із цим, вчений у відповідності до теорії рис визначає інтровертованість-екстрровертованість, нейротизм і психотизм релевантними психологічними чинниками як нормативної, так й аномативної поведінки особистості. Так, у інтровертів умовні рефлексії формуються скоріше, ніж у екстрвертів, а тому, індивіди яких відрізняють імпульсивність, легковажність та нестриманість у своїй поведінці, з великим клопотом піддаються моральному вихованню. Сильна емоційність або надчутливість лімбічної системи, яка контролює вираження емоцій, також впливає на амплітуду соціальної нормативності. При цьому, такі психологічні особливості індивідів “не є культурно залежними, а є універсальними та розповсюдженими” [2, с. 444].

А. Бандура вважав, що соціальна поведінка детермінована існуючою ситуацією та тією інтерпретацією, яку має відносно неї людина [3]. При цьому вчений стверджує, що нормативна, моральна поведінка особистості якісно залежить від внутрішнього контролю, а не від особистісних конструктів, моральних принципів або системи самооцінки.

Л. Берковіц, послаючись на цілий ряд досліджень, стверджує, що родинні обставини значною мірою визначають, з якою готовністю діти та підлітки можуть поводити себе агресивно та вчиняти насильницькі дії [4]. Саме виховання дитини спроможне здійснювати “тривалий вплив” на розвиток як її антисоціальних, так і просоціальних нахилів.

Представники когнітивістського підходу в психології Р. Емлер, А. Боклі та інші розглядають просоціальну поведінку як певну соціальну ідентичність, яка обирається молодими людьми, тому що вона має сенс [12].

А. Маслоу вважав, що поведінка людини залежить від потреб і здібностей людини, і визначається внутрішніми і зовнішніми мотивами. Задоволення потреб призводить до особистого зростання і відповідно – до добродійної поведінки, фрустрація потреб – є причиною невроту та асоціальності [9]. Вчений зазначав, що чим вище людина може піднятися в ієрархії потреб, тим більшу індивідуальність, людські якості та психічне здоров'я вона продемонструє. Якщо потреби не задовольняються, у людини “... виникають апатія, цинізм і відчуження, що робить її антисоціальною та небезпечною для оточуючих” [9, с. 141].

Серед вітчизняних учених поширена думка про те, що процес соціалізації є процесом соціального розвитку людини, засвоєння нею соціального досвіду, входження у соціальне середовище, у систему суспільних відносин. Соціалізація відбувається у якості адаптації до соціального середовища, входження в нього як одного із соціальних елементів [10; 17].

М. І. Бобнова вважає, що саме наявність соціальних норм визначає спрямованість поведінки особистості [5]. У процесі регуляції поведінки особистості соціальні норми виступають або каналами, що забезпечують соціальні впливи, або власно реалізуються у способах регуляції її активності. До таких чинників дослідниця відносить “... моральну та ціннісну детермінацію поведінки, яка відбувається за умов суттєвого співвіднесення норм і цінностей” [5, с. 77].

О. М. Яковлев зазначає, що на соціально гарні та соціально погані слід поділяти не стільки потреби особистості, а скільки засоби їх задоволення, які забезпечуються властивостями людини та характером її взаємодії з соціальним середовищем [19].

Л. Е. Орбан-Лембрик соціальну поведінку визначає як певну, відносно узгоджену та послідовну сукупність соціально значущих вчинків особистості. При цьому наголошує, що "... структурні складові особистості проявляються в її поведінці при засвоєнні соціального досвіду" [11, с. 54].

В. В. Москаленко зазначає, що соціалізація – це результат взаємодії численних чинників, процес, який детермінується конкретними соціально-історичними умовами та його не можна вважати завершеним на якомусь етапі життєдіяльності людини [10]. Учена стверджує, що соціалізація це не тільки формування закінченості та зрілості особистісних рис, але й розвиток і модифікація зрілих форм соціальності особистості під час включення її в систему наявних зв'язків і залежностей.

Н. Ю. Максимова виокремлює три рівня девіантних проявів, які якісно відрізняють соціально-адаптованого індивіда від девіанта [8]. На першому рівні проявляються відхилення, які порушують стереотипні уявлення суспільства про ті або інші норми поведінки. При цьому, такі дії є незвичні для оточуючих й тому можуть викликати здивування у оточуючих, а у деякого й обурення (різні прояви молодіжної субкультури). Другий рівень – важковихованість, який передбачає порушення моральних норм або соціальну дезадаптацію (педагогічно-занедбані, біологічно, індивідуально та ситуаційно зумовлені діти та підлітки). Третій рівень складають особи з кримінальною поведінкою або з адикціями та так звані дисиденти, які порушують соціальні норми в позитивному плані. Разом із цим вчена зазначає, що "... діалектика феномену «порушення соціальних норм» полягає в тому, що девіантна поведінка може виступати як негативна (деструктивна), так і позитивна (революційна) тенденція" [8, с. 179].

С. О. Гарькавець зазначає, що соціально-нормативна поведінка особистості є результатом взаємодії численних чинників і зв'язків між ними, що може слугувати доказом її системного обумовлення, а отже вона виступає "... системним утворенням, елементами якого, з одного боку, є соціальні норми морального, резидуального та правового характеру, що пов'язані між собою, які утворюють єдиний соціально-нормативний простір (оптимальний функціональний оптимум, у межах якої ця система не переходить на патологічний рівень свого функціонування) та, які інтеріоризовані особистістю, а з іншого боку – умови соціального середовища, в якому вона перебуває безпосередньо та, в яке екстеріоризує власні ціннісно-нормативні інтенції" [6, с. 302].

Перелічені підходи до проблеми соціально-нормативної соціалізації особистості не вичерпують всього розмаїття теоретичних побудов. Проте вони дають підстави вважати, що процес соціально-нормативної соціалізації особистості – це багатовимірний феномен, який є складним елементом усєї системи життєдіяльності людини.

Мета статті полягає у розгляді соціально-психологічних детермінант, які істотно впливають на продукування просоціальної поведінки учнівської молоді в сучасних умовах розвитку українського суспільства.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Процес входження людини у світ соціально-нормативних координат існування вимагає від неї поступливості та згоди або певного рівня прояву соціального конформізму. На думку науковців, тільки на основі відчуття індивідом гарантії захисту власних прав і свобод можливе формування його соціально-нормативної свідомості, коли він буде прагнути дотримуватися та підтримувати соціальні норми, сприймаючи їх як гарантії захисту своїх інтересів, честі та гідності [6; 15; 16]. Проте, як ми вважаємо, сучасна система морального, трудового та інтелектуального виховання молоді повинна бути здатною забезпечити формування у неї активного життєстверджуючого менталітету та перетворення культури соціально-нормативної поведінки в невід'ємну властивість особистості.

Дотримання соціальних норм учнівською молоддю є продуктом впливу загальної системи виховання, яка обов'язково повинна бути побудованою на загальнолюдських цінностях.

Проте, сучасні трансформації та нові виклики глобалізованого суспільства ускладнюють проблему соціально-нормативної соціалізації учнівської молоді, зумовлюють виникнення у неї так би мовити "квантових стрибків", які виходять за межі сталих парадигм виховання. Наприклад, отримання інформації з будь якого питання за допомогою Інтернету задовольняє потребу підлітків та юнаків у пошуку знань про прості соціальні конструкти або явища, які дорослими розглядаються як ганебні та руйнівні (секс, наркотики, насилля тощо). Але, для молоді це не виявляється

критичним, оскільки у світі дорослих існує безліч людських проявів, які за своєю суттю є не менш ганебними та непристойними.

Свого часу український психолог Г. К. Серета попереджав, що найбільш чутливим індикатором і найбільш безпосереднім виразником різних змін у стані суспільного здоров'я (тобто проявів психологічної стомленості та депресії, соціальних фобій та неврозів, криз духовності та моральної деградації) є та частина суспільства, яка повинна в найменше випробовувати дії соціальної хвороби на собі, оскільки ще “не жила на світі” та більше за все огорожена від життєвих негараздів – діти та молодь. При цьому, парадоксальний бік цієї проблеми полягає у тому, що “... кризові явища в суспільстві виявляються у поведінці дітей раніше, ніж вони усвідомлюються дорослими”. Отже, Г. К. Серета пропонував розглядати більшість ганебних явищ, що мають місце у нашому трансформуючому суспільстві, саме під цим кутом зору й стверджував: “... якщо такі явища затягуються надовго, то процес одужання суспільства обіцяє бути більш довгим, бо реконструкція соціальних установок є більш складною справою, ніж їхнє формування” [13, с. 90].

Разом із цим, зазначене артикулює положення, які свого часу були висловлені М. Мід щодо типологізації людських культур. Учена виокремлювала три типи культур: постфігуративні, в яких молодше покоління навчається у старшого (діти у своїх батьків); кофігуративні, де діти та дорослі навчаються у своїх сучасників, і префігуративні, у яких дорослі навчаються у своїх дітей. На думку С. Д. Максименко, у сучасному суспільстві превалюючою моделлю поведінки для людей є поведінка їхніх сучасників. “Перехід до нового способу життя, який потребує нових умінь та форм поведінки, виявляється більш легким, коли немає дідів, які пам'ятають про минуле, і при цьому формують досвід підростаючої дитини, повільно закріплюючи невербалізовані цінності старої культури” [7, с. 39].

Як зазначають дослідники, у сучасних умовах розвитку суспільства кількість кофігуративних і навіть префігуративних елементів культури зростає та значно превалює перед постфігуративними [6; 16]. У свою чергу, таке зростання зумовлює появу у суспільстві нових форм і способів виховання, навчання тощо. Культурна специфіка відбивається на всіх проявах життєдіяльності людей та детермінує появу нових, якісних перетворень. Але, значна частина людей не поспіває за змінами й саме таке відставання призводить до виникнення “непорозуміння” між наявними, ефективними алгоритмами існування та тими моделями, які, з одного боку, були найбільш прийнятними в минулому, але такими, що не відповідають ціннісно-нормативним уявленням сьогодення.

Суспільні трансформації, що відбуваються на пострадянському просторі, свідчать про неможливість передачі соціального досвіду від батьків до дітей у своєму первинному вигляді. Соціальна реальність виявляється такою, що “виховний досвід” здебільшого продукують ті, хто найбільш ефективно адаптувався до реалій сьогодення, та успішні діти, які можуть підтримати своїх батьків, які не поспівають за суспільними змінами.

Разом із цим, зростання кількості кофігуративних і префігуративних елементів культури ускладнює процес соціально-нормативної соціалізації учнівської молоді. Вихователі та вчителі випробовують складності у здійсненні виховних впливів, а значна частина учнівської молоді прагне знайти інших референтних суб'єктів, які спроможні їх забезпечити дієвими соціально-психологічними алгоритмами існування в сучасних умовах.

Отже, одним із соціально-психологічних чинників, що детермінує соціально-нормативну поведінку учнівської молоді можна вважати референтний вплив кофігуративного або префігуративного змісту. Учні реалізують свої потреби в ідентифікації з реальністю та тими суб'єктами, які виявляються привабливими та авторитетними. Впливи, які вони здійснюють зумовлюють підлітків та юнаків підпорядковуватися ним на підставі термінальної та інструментальної зацікавленості, що втілюється в усвідомленому бажанні належати до референтної групи з метою реалізації власних інтересів.

Також відомо, що між установками та поведінкою індивіда існує певний ступінь узгодженості (Л. Фестінгер [15]) й виникнення стійкої, релевантної у нього установки щодо соціально-нормативних дій має високу ступінь зв'язку між його знаннями (когніції) та почуттями (емоції). Тобто, значущими психологічними чинниками соціально-нормативної поведінки особистості виступає розвиток її когнітивної та емоційної сфери. Розвиненість вказаних сфер у учнів, виявляється значущим індикатором такої поведінки. При цьому, потрібне добровільне та повільне сприйняття соціальних норм, розуміння та усвідомлення їхнього суспільного смислу та зв'язку із загальнолюдськими потребами. Але, водночас потрібна й конгруентність здійснення

різних референтних впливів, щоб уникнути можливих емоційних і когнітивних дисонансів у загальному сприйнятті учнями соціально-нормативної дійсності. Тобто, умовою, що забезпечує процес формування соціально-нормативної свідомості учнів та її просоціальної активності виступає узгодженість або тотожність виховних впливів, під які вони потрапляють на стадії дорослішання.

Таким чином, процес соціально-нормативної соціалізації учнівської молоді, за сучасних умов, можна розглядати як пролонгацію впливу елементів кофігуративного та префігуративного змісту, що призводить до засвоєння учнями необхідних цінностей, норм, знань, соціальних навичок ефективного існування у певній системі соціально-нормативних координат. Акцент на “певній системі” ми робимо навмисно, оскільки трансформаційні процеси можуть змінювати соціально-нормативні координати існування, що неодноразово відбувалося на протязі останніх десятиліть. Наприклад, протиріччя, які, на жаль, іноді існують в українському законодавстві певною мірою “розмивають” сталу нормосвідомість громадян і сприяють девальвації існуючих соціальних норм.

Отже ми вважаємо, що соціалізація учнів у соціально-нормативному вимірі буде більш продуктивною, якщо забезпечити не суперечливість виховних впливів, референтацію соціальних інституцій та зваження на домінування в сучасних умовах певних типів культурного розвитку.

Висновки

1. Соціально-психологічними детермінантами соціально-нормативної поведінки учнівської молоді виступає система соціально-психологічних впливів, які, умовно, можна поділити на впливи зовнішнього та внутрішнього контролю. Зовнішні впливи уособлюють соціальні норми, які існують у суспільстві й їх інтеріоризує індивід, а внутрішні – впливи екстеріоризованого характеру, якими зумовлюється регуляція індивідуальної поведінки.

2. За сучасних умов існування, чинником, що значно впливає на соціально-нормативну активність школярів виступає референтний вплив кофігуративного або префігуративного змісту. Такий вплив зумовлює виникнення термінальної та інструментальної зацікавленості, що втілюється в усвідомленому бажанні учнів належати до референтної групи з метою реалізації власних інтересів.

3. Процес соціально-нормативної соціалізації учнівської молоді, за сучасних умов, можна розглядати як пролонгацію впливу елементів кофігуративного та префігуративного змісту, що призводить до засвоєння учнями необхідних цінностей, норм, знань, соціальних навичок ефективною життєдіяльності.

Література

1. Адлер А. Понять природу человека / Альфред Адлер. – СПб. : Академ. Проект, 1997. – 256 с.
2. Айзенк Г. Исследование человеческой психики / Г. Айзенк, М. Айзенк. – М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 480 с.
3. Бандура А. Теория социального научения / Альберт Бандура ; [пер. с англ.]. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.
4. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль / Л. Барковиц. – СПб. : прайм-ЕВРОзнак, 2001. – 512 с.
5. Бобнёва М. И. Социальные нормы и регуляция поведения / М. И. Бобнева. – М. : Наука, 1978. – 311 с.
6. Гарькавец С. О. Соціально-нормативний конформізм особистості у психологічному вимірі : [монографія]. / С. О. Гарькавец – Луганськ : вид-во «Ноулідж», 2010. – 343 с.
7. Максименко С. Д. Генетическая психология (методологическая рефлексия проблем развития в психологии) / С. Д. Максименко. – М. : Рефл-бук, К. : Ваклер, 2000. – 320 с.
8. Максимова Н. Ю. Особистісні детермінанти соціальної дезадаптації / Н. Ю. Максимова. // Теоретико-методологічні проблеми розвитку особистості в системі неперервної освіти: Матеріали методологічного семінару АПН України 16 грудня 2004 року / За ред. академіка С. Д. Максименка. – К., 2005. – С. 177-184.
9. Маслоу А. Мотивация и личность / Абрахам Маслоу. – СПб. : Питер, 2007. – 352 с. – (Серия «Мастера психологии»).
10. Москаленко В. В. Соціальна психологія: [підручник]. / В. В. Москаленко. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.

11. Орбан-Лембрик Л. Е. Юридична психологія: Курс лекцій. / Л. Е. Орбан-Лембрик, В. В. Кошинець. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2005. – 316 с.
12. Психология криминального поведения / Р. Блэкборн. – СПб. : Питер, 2004. – 496 с.
13. Середя Г. К. Aut bene, aut nihil / Г. К. Середя // Современное общество. – 1993. – №2. – С. 82-92.
14. Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер. – М. : Феникс, 1994. – 342 с.
15. Социальная психология / Ш. Тейлор, Л. Пипло, Д. Сирс. – СПб. : Питер, 2004. – 767 с.
16. Социальная психология: Хрестоматия : [учебное пособие для студентов вузов]. / Сост. Е. П. Белинская, О. А. Тихомандрицкая. – М. : Аспект пресс, 2003. – 475 с.
17. Хегенхан Б. Теории научения / Б. Хегенхан, М. Олсон. – СПб. : Питер, 2004. – 474 с.
18. Юнг К. Структура психики и процесс индивидуализации / Карл Юнг. – М. : Наука, 1996. – 269 с.
19. Яковлев А. М. Преступность и социальная психология / А. М. Яковлев. – М. : Юр. лит., 1971. – 248 с.

References

1. Adler A. Poniat przyrodu cheloveka. / Alfred Adler. – SPb.: Akadem. Proekt, 1997. – 256 s.
2. Aizenk H. Yssledovanye chelovecheskoj psykhyky / H. Aizenk, M. Aizenk. – M. : Yzd-vo ЭКСМО-Press, 2001. – 480 s.
3. Bandura A. Teoryia sotsyalnoho nauchenyia / Albert Bandura ; [per. s anh.]. – SPb. : Evraziia, 2000. – 320 s.
4. Berkovyts L. Ahressyia: prychny, posledstvyia y kontrol / L. Barkovyts. – SPb. : praim-EVROZNAK, 2001. – 512 s.
5. Bobnëva M. Y. Sotsyalnye normy y rehuliatsyia povedenyia / M. Y. Bobneva. – M. : Nauka, 1978. – 311 s.
6. Garkavets S. O. Sotsialno-normatyvnyi konformizm osobystosti u psykholohichnomu vymiri : [monohrafiia]. / S. O. Garkavets – Luhansk : vyd-vo «Noulidzh», 2010. – 343 s.
7. Maksymenko S. D. Genetycheskaya psykholohyia (metodology`cheskaya refleksyia problem razvytyia v psykholohy`y) / S. D. Maksymenko. – M. : Refl-buk, K. : Vakler, 2000. – 320 s.
8. Maksymova N. Yu. Osobystisni determinanty sotsialnoi dezadaptatsii / N. Yu. Maksymova. // Teoretyko-metodolohichni problemy rozvytku osobystosti v systemi nepreryvnoi osvity: Materialy metodolohichnoho seminaru APN Ukrainy 16 hrudnia 2004 roku / Za red. akademika S. D. Maksymenka. – K., 2005. – S. 177-184.
9. Maslou A. Motyvatsyia y lychnost / Abrakham Maslou. – SPb. : Pyter, 2007. – 352 s. – (Seryia «Mastera psykholohyy»).
10. Moskalenko V. V. Sotsialna psykholohiia: [pidruchnyk]. / V. V. Moskalenko. – Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury, 2005. – 624 s.
11. Orban-Lembryk L. E. Yurydychna psykholohiia: Kurs lektsii. / L. E. Orban-Lembryk, V. V. Koschynets. – Ivano-Frankivsk : Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka, 2005. – 316 s.
12. Psykholohyia krymynalnoho povedenyia / R. Blakborn. – SPb. : Pyter, 2004. – 496 s.
13. Sereda G. K. Aut bene, aut nihil / G. K. Sereda // Sovremennoe obshhestvo. – 1993. – №2. – S. 82-92.
14. Smelzer N. Sotsyolohyia / N. Smelzer. – M. : Fenyks, 1994. – 342 s.
15. Sotsyalnaia psykholohyia / Sh. Teilor, L. Pyplo, D. Syrs. – SPb. : Pyter, 2004. – 767 s.
16. Sotsyalnaia psykholohyia: Khrestomatyia : [uchebnoe posobyie dlia studentov vuzov]. / Sost. E. P. Belynskaia, O. A. Tykhomandrytskaia. – M. : Aspekt press, 2003. – 475 s.
17. Khehenkhan B. Teoryy nauchenyia / B. Khehenkhan, M. Olson. – SPb. : Pyter, 2004. – 474 s.
18. Yunh K. Struktura psykhyky y protsess yndyvdualyzatsyy / Karl Yunh. – M. : Nauka, 1996. – 269 s.
19. Yakovlev A. M. Prestupnost y sotsyalnaia psykholohyia / A. M. Yakovlev. – M. : Yur. lit., 1971. – 248 s.

Волченко Л.П.

Особенности социально-психологической детерминации социально-нормативного поведения ученической молодежи

В статье рассматриваются теоретические аспекты социализации личности и социально-психологические факторы, которые детерминируют социально-нормативное поведение школьников в современных условиях развития украинского общества. Определяются источники социально-нормативной активности ученической молодежи и условия, которые обеспечивают данный процесс. Делается акцент на роле кофигуративных и префигуративных элементов культуры, которые определяют содержание современных социально-психологических влияний, на основе которых формируется нормосознание ученической молодежи. Источников – 19.

Ключевые слова: активность, социализация, социально-нормативное поведение, ученическая молодежь.

Volchenko L. P.

FEATURES OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL DETERMINATION OF STUDENTS' SOCIO-NORMATIVE BEHAVIOR

The article deals with theoretical aspects of socialization and socio-psychological factors that determine the socio-normative behavior of students in present-day development of Ukrainian society. It has been identified sources of social and regulatory activities for students and conditions for this process. The emphasis has been made on the role of co-figurative and pre-figurative cultural elements that define the content of the current socio-psychological impacts which are the basis of normative consciousness of students. Sources – 19.

Key words: activity, socialization, socio-normative behavior, students.

Волченко Лариса Петрівна - магістр управління навчальними закладами, директор СЗШ № 6 м. Северодонецька Луганської області

УДК 159.9

Гамага О.О.

МОЛОДІЙ КЕРІВНИК В ОРГАНІЗАЦІЇ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Статтю присвячено питанням формування професіоналізму молодих керівників як однією з сучасних проблем ефективного управління колективом.

У статті розглянуто переваги і недоліки управління організацією недовідченим керівником, його основні функції, описано критерії та показники підвищення професіональних здібностей молодого спеціаліста.

Визначено соціально - психологічні умови та чинники вдосконалення професіоналізму, формування соціально - психологічної компетентності молодих керівників, та надані рекомендації, які дозволяють підвищити продуктивність професійного становлення управлінського персоналу та сприяють розвитку ефективного керівництва. Джерел – 17.

Ключові слова: керівник, керівництво, організація, соціально-психологічна компетентність, професіоналізм, управлінська діяльність, функції.

Постановка проблеми. Сучасна соціальна ситуація розвитку нашої держави характеризується змінами в різних сферах життя суспільства в цілому і функціонуванні різних організацій, зокрема. Діяльність же будь-якої організації визначена професіоналізмом його персоналу і, в першу чергу, її керівника. Не випадково, вивчення психологічних і соціально - психологічних основ професіоналізму сучасних керівників різного рівня викликає підвищений інтерес як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників.

Ефективність виконання управлінських функцій, прийняття та реалізації управлінських рішень визначається рівнем професіоналізму керівників різних організацій: підвищення вимог до особистісно-професійних якостей молодих керівників, їх досвіду, вмінням, здатності здійснювати особистісний та професійний розвиток, до всього що пов'язане з їх професіоналізмом, обумовлено в першу чергу складністю управлінської діяльності, динамічністю ситуації, багатоплановими перетвореннями, наявністю владних повноважень, жорсткими і нерідко суперечливими вимогами, що пред'являються до суб'єкта управління. Цими обставинами пояснюється зростаючий інтерес до особистості управлінця і його професіоналізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку з особливою значущістю, проблема професіоналізації управлінських кадрів давно стала об'єктом аналізу та наукових досліджень (В.С.Агапов, О.С. Анісімов, В.Г. Асєєв, А.А Бодальов, А.С Гусєва, А.А Деркач, В.Г. Зазикін, Р.Л. Кричевський, Г.С. Міхайлов, А.С. Огнев, М.Ф. Сікач, О.В. Селєзньова, Ю.В. Синягин та ін.).